

הַלְבוֹת נֹקִי מִמוֹן פֶּרֶק יב

א. הַחוּפֵּר בּוֹר בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים, וְנִפְּל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת, וְאַפְלוּ הָיָה הַבוֹר מְלֵא גִזְזוֹת שְׁלֻצְמֹר וְכִיּוּצָא בְּהֵן הָרִי בַּעַל הַבוֹר חֵיב לְשֵׁלֶם נֹזֶק שָׁלֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "בַּעַל הַבוֹר יִשְׁלֶם" (שְׁמוֹת כ"א, ל"ד). וְאַחַד שׁוֹר וְחֲמוֹר אוֹ שְׂאֵר מִיָּנִי בַּהֶמָּה וְחִיָּה וְעוֹף, לֹא נֶאֱמַר "שׁוֹר, אוֹ חֲמוֹר" (שְׁמוֹת כ"א, ל"ג) אֲלָא בַּהוּוֹה.

ב. אֶחָד הַחוּפֵּר בּוֹר בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים, אוֹ הַחוּפֵּר בְּרִשּׁוֹתוֹ וּפִתַּח לְרִשּׁוֹת הָרָבִים, אוֹ פִתַּח לְרִשּׁוֹת חֲבֵרוֹ, אוֹ שְׁחַפֵּר וּפִתַּח בְּרִשּׁוֹתוֹ וְהִפְקִיר רִשּׁוֹתוֹ וְלֹא הִפְקִיר בּוֹרוֹ הָרִי זֶה חֵיב בְּנִזְקָיו. אֲבָל אִם הִפְקִיר רִשּׁוֹתוֹ וּבּוֹרוֹ, אוֹ שְׁחַפֵּקִיר בּוֹרוֹ שְׁבִרִשּׁוֹתוֹ, אוֹ הִקְדִּישׁוּ הָרִי זֶה פְּטוֹר: שֶׁנֶּאֱמַר "בַּעַל הַבוֹר יִשְׁלֶם" (שְׁמוֹת כ"א, ל"ד), מִי שֵׁישׁ לוֹ בַּעֲלִים וְזֶה הִפְקִיר; וּבִתְחִלָּה בְּרִשּׁוֹת חֲפֹר, מִפְּנֵי שְׁחַפֵּר בְּרִשּׁוֹתוֹ.

ג. אֶחָד הַחוּפֵּר, אוֹ שֶׁנֶּחֱפֵּר הַבוֹר מֵאֲלִיו, אוֹ שְׁחַפֵּרְתּוֹ בַּהֶמָּה אוֹ חִיָּה הוֹאִיל וְהוּא חֵיב לְמַלְאוֹתוֹ אוֹ לְכִסּוֹתוֹ, וְלֹא עָשָׂה הָרִי זֶה חֵיב בְּנִזְקָיו. וְאַחַד הַחוּפֵּר, אוֹ הַלּוֹקֵחַ, אוֹ שֶׁנִּתֵּן לוֹ בְּמִתְנָה שֶׁנֶּאֱמַר "בַּעַל הַבוֹר יִשְׁלֶם" (שְׁמוֹת כ"א, ל"ד), מִי שֵׁישׁ לוֹ בַּעֲלִים מִכָּל מְקוֹם.

ד. אֶחָד הַחוּפֵּר, אוֹ הַמְּגַלֵּה מְקוֹם שֶׁהָיָה מְכֻסָּה שֶׁנֶּאֱמַר "וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר, אוֹ כִי־יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר וְלֹא יִכְסֶּנּוּ" (שְׁמוֹת כ"א, ל"ג). וְאִם כִּסְּהוּ כְּרָאוּי אֵף עַל פִּי שֶׁהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ, וְנִפְּל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וּמֵת פְּטוֹר: שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֹא יִכְסֶּנּוּ" הֵא אִם כִּסְּהוּ, פְּטוֹר.

ה. כִּסְּהוּ בְּדָבָר שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד בְּפָנֵי שְׁוֹרִים, וְאִינוּ יָכוֹל לַעֲמֹד בְּפָנֵי גְּמָלִים, וְהִלְכוּ עָלָיו גְּמָלִים וְנִתְרוּעַע, וְהִלְכוּ עָלָיו שְׁוֹרִים וְנִפְּלוּ בּוֹ אִם אֵין הַגְּמָלִים מְצוּיִין בְּאוֹתוֹ מְקוֹם הָרִי זֶה פְּטוֹר, מִפְּנֵי שֶׁזֶה אֵנֶס; וְאִם יָבוֹאוּ שָׁם גְּמָלִים, אִפְּלוּ לְפָרָקִים הָרִי זֶה חֵיב.

ו. הִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ, וְנִפְּלוּ בּוֹ שְׁוֹרִים אֵף עַל פִּי שֶׁהַגְּמָלִים מְצוּיִין שָׁם תָּמִיד, וְהָרִי הוּא פּוֹשֵׁעַ לַגְּמָלִים הוֹאִיל וּמִחֲמַת שֶׁהִתְלִיעַ נִפְּלוּ בּוֹ הַשְׁוֹרִים, הָרִי זֶה פְּטוֹר. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזֶה.

ז. הַמוּצָא בּוֹר וְכִסְּהוּ, וְחִזֵּר וְגָלְהוּ בַּעַל הַבוֹר חֵיב, וְזֶה הָאֲחֵרוֹן פְּטוֹר. סִתְּמוֹ בַּעֲפָר, וְחִזֵּר וְהוֹצִיא אֶת כָּל הָעֶפֶר זֶה הָאֲחֵרוֹן חֵיב: שֶׁכִּיּוֹן שֶׁטְּמָמוֹ בַּעֲפָר, נִסְתַּלְקוּ מֵעֲשֵׂי הָרֵאשׁוֹן.

ח. בּוֹר שְׁלֻשְׁנֵי שְׁתַּפִּין, וְעָבַר עָלָיו הָרֵאשׁוֹן וְלֹא כִסְּהוּ, וְהַשְּׁנִי וְלֹא כִסְּהוּ הָרֵאשׁוֹן חֵיב, עַד שֶׁיִּמָּסֵר דָּלִיו לַשְּׁנִי; וּמִשְׁמָסֵר דָּלִיו לַשְּׁנִי לְדָלוֹת מִמֶּנּוּ נִפְטָר הָרֵאשׁוֹן, וְנִתְחַיֵּב הַשְּׁנִי לְכִסּוֹתוֹ.

ט. כִּסְּהוּ הָרֵאשׁוֹן, וּבָא הַשְּׁנִי וּמִצָּאוֹ מְגָלָה, וְלֹא כִסְּהוּ הַשְּׁנִי חֵיב. וְעַד אֵימָתִי יִהְיֶה הַשְּׁנִי לְבִדּוֹ חֵיב עַד שֶׁיִּדַּע הָרֵאשׁוֹן שֶׁהַבוֹר מְגָלָה, וְכִדִּי שִׁישְׁכּוֹר פּוֹעֲלִים, וְיִכְרַת אֲרָזִים וְיִכְסֶּנּוּ. וְכָל שְׁיָמוֹת בּוֹ בְּתוֹךְ זֶמֶן זֶה, הַשְּׁנִי לְבִדּוֹ חֵיב בּוֹ; וְכָל שְׁיָמוֹת בּוֹ אַחֵר זֶמֶן זֶה שְׁנִיָּהּ חֵיבִין לְשֵׁלֶם, שֶׁהָרִי שְׁנִיָּהּ פָּשְׁעוּ בּוֹ.

י. הַמוֹסֵר בּוֹרוֹ לְשׁוֹמֵר, הַשׁוֹמֵר חֵיב בְּנִזְקָיו. וְאִם מָסְרוֹ לְחֹרֵשׁ שׁוֹטֵה וְקָטָן אֵף עַל פִּי שֶׁהָיָה מְכֻסָּה, הָרִי הַבַּעֲלִים חֵיבִין: שֶׁהַבוֹר עָשׂוּי לְהִתְגַּלּוֹת, וְאִלּוּ אֵין בְּהֵן דַּעַת. הַמְּכַסֶּה בּוֹרוֹ בְּדָלִיו שֶׁלְחִבְרוֹ, וּבָא בַּעַל הַדָּלִי וְנִטַּל דָּלִיו בַּעַל הַבוֹר חֵיב.

יא. אחד החופר בור, או שיח או מערה או חריץ. ולמה נאמר "בור" (שמות כא, לג), עד שיהיה בו כדי להמית. וכמה כדי להמית, עמק עשרה טפחים. אבל אם היה פחות מעשרה, ונפל לתוכו שור או שאר בהמה חיה ועוף, ומת פטור; ואם הזקו, חייב בעל התקלה נזק שלם.

יב. היה עמק הבור תשעה, ומהן טפח אחד מים חייב, שהטפח שלמים חשוב כעמק שני טפחים ביבשה. היה עמקו שמונה, ומהן שני טפחים מים, או שהיה עמקו שבעה, ומהן שלושה טפחים מים, ונפל לתוכו שור וכיוצא בו, ומת אין מחיבין אותו לשלם; ואם תפס הנזק, אין מוציאין מידו שהדברים האלו, ספק יש בהן.

יג. החופר בור עמק עשרה טפחים, ובא אחר והשלימו לעשרים, ובא שלישי והשלימו לשלושים כלן חייבין. חפר הראשון פחות מעשרה, אפלו טפח, ובא האחרון והשלימו לעשרה בין שחפר בו טפח, או שהגביה בגין על שפתו טפח זה האחרון חייב. סתם טפח שהוסיף, או שפתר טפח שבנה הרי זה ספק אם כבר נסתלקו מעשי הראשון, או עדין לא נסתלקו.

יד. חפר הראשון בור עמק, ובא האחרון והרחיבו, ונפל לתוכו שור, ומת אם מחמת הבלו מת האחרון פטור, שהרי מעט הבלו; ואם מחמת חבטו מת האחרון חייב, שהרי הוא הקריב הזק בור זה.

טו. וכן אם נפל השור מאותו הצד שהרחיב האחרון האחרון חייב, שהרי הקריב הזק בור זה: אף על פי שמת מן ההבל. ואם מן הצד שחפר הראשון נפל הראשון חייב, שזה האחרון מעט הבלו.

טז. בור שחיבה עליו התורה אפלו לא מתה הבהמה אלא מהבלו, ואין צריך לומר אם מתה מחבטו. לפיכך אם היה עמק הבור כרחבו, אין לו הבל; ואם לא נחבטה בו הבהמה, ומתה פטור. היה עמקו יתר על רחבו, יש לו הבל; ואם מתה בו הבהמה, חייב אף על פי שלא נחבטה בקרקעו.

יז. עשה תל גבוה ברשות הרבים, ונחבטה בו הבהמה, ומתה אם היה גבוה עשרה טפחים, חייב לשלם. ואם היה פחות מעשרה, פטור על מיתת הבהמה; אבל אם הזקה בלבד, חייב לשלם נזק שלם, ואפלו בתל גבוה כל שהוא, או בחפירה כל שהוא: שהנזק בכל שהוא, דבר מצוי וידוע; ואין המיתה בכל שהוא מצויה, והרי הוא כמו אנס.

יח. וכן אינו חייב על מיתת הבהמה בבור, או על חביטתה בתל אלא אם היתה הבהמה קטנה, או חרשת, או שוטה, או סומה, או שנפלה בלילה. אבל אם היתה פקחת, ונפלה ביום, ומתה פטור: שזה כמו אנס, מפני שדרך הבהמה לראות ולסור מן המכשולות.

יט. וכן אם נפל לתוכו אדם ומת אפלו היה סומה, או שנפל בלילה בין שהיה עבד בין שהיה בן חורין, הרי זה פטור. ואם הזק בו האדם, או הבהמה הפקחת חייב נזק שלם כמו שבארנו.

כ. נפל לתוכו שור פסולי המקדשין, ומת הרי זה פטור: שנאמר "והמת, יהיה-לו" (שמות כא, לד; שמות כא, לו), מי שהמת שלו; יצא

זֶה שֶׁהוּא אֲסוּר בַּהֲנִיָּה, וְדִינוֹ שִׁיקְבָּר. הִיָּה חוֹפֵר בְּבוֹר, וְנִפְלָה
הַבְּהֵמָה מִקּוֹל הַחֲפִירָה בְּתוֹךְ הַבוֹר, וּמִתָּה אִם נִפְלָה מִלְּפָנֶיהָ,
חֵיִב. נִפְלָה מֵאַחֲרֶיהָ, כְּגוֹן שֶׁנִּבְעָתָה וַחֲזָרָה עַל עֲקֵבָהּ לְאַחֹר,
וְנִפְלָה וּמִתָּה פָטוּר: שֶׁנֶּאֱמַר "וְנִפֹּל" (שמות כא, לג), עַד שֶׁיִּפֹּל דֶּרֶךְ
נִפְלָה.

כא. נִפֹּל לִפְנֵי מִקּוֹל הַחֲפִירָה חוּץ לְבוֹר, וּמִתָּה אוֹ נִזֵּק אֵין בֵּית
דִּין מְחִיבִין אוֹתוֹ; וְאִם תֶּפֶס הַנִּזֵּק, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְאִם נִפֹּל
לְאַחֲרָיו חוּץ לְבוֹר, וּמִתָּה אוֹ הִזֵּק בְּעַל הַבוֹר פָּטוּר.

כב. שׁוֹר שֶׁדִּחַף בַּהֲמָה לְתוֹךְ הַבוֹר, וּמִתָּה אִם מוּעָד הוּא בְּעַל
הַבוֹר מְשַׁלֵּם מַחְצָה, וּבְעַל הַשׁוֹר מַחְצָה. וְאִם תָּם הוּא בְּעַל
הַשׁוֹר מְשַׁלֵּם רִבִּיעַ מִגּוֹפּוֹ, וּבְעַל הַבוֹר מְשַׁלֵּם שְׁלוּשָׁה חֻלְקִים
מִן הַיָּפָה שֶׁבִּנְכָסָיו. שֶׁבְּעַל הַנִּבְלָה אוֹמֵר לְבְעַל הַבוֹר, פָּחַת
נִבְלָה זֶה יֵשׁ לִי אֶצְלָךְ; אֵף עַל פִּי שֶׁהִיא גְדוּלָּה וּפְקַחַת כִּיּוֹן
שֶׁנִּדְחָפָה, הִרִי זֶה כָּמִי שֶׁנִּפְלָה בַּלִּילָה: כָּל שֶׁאֲנִי יָכוֹל לְהוֹצִיא
מִבְּעַל הַשׁוֹר, אֲנִי מוֹצִיא; וְהַשָּׂאֵר, אֵתָּה חֵיִב לְשַׁלְּמוֹ.

כג. וְכֵן הַמַּנִּיחַ אֶבֶן עַל פִּי הַבוֹר, וּבָא הַשׁוֹר וְנִתְקַל בָּהּ, וְנִפֹּל
לְבוֹר, וּמִתָּה הַמַּנִּיחַ אֵת הָאֶבֶן מְשַׁלֵּם מַחְצָה, וּבְעַל הַבוֹר מַחְצָה.

כד. וְכֵן שׁוֹר שֶׁלַּהֲדִיּוּט וְשׁוֹר פָּסוּלִי הַמְּקַדְּשִׁין שֶׁנִּגָּחוּ כְּאַחַד
אִם תָּם הוּא זֶה שֶׁלַּהֲדִיּוּט, מְשַׁלֵּם חֲצִי נִזֵּק; וְאִם מוּעָד, נִזֵּק
שָׁלֵם: שֶׁהַנִּזֵּק אוֹמֵר לוֹ, כָּל שֶׁאֲנִי יָכוֹל לְהוֹצִיא מִזֶּה אֲנִי מוֹצִיא,
וְהַשָּׂאֵר מִמֶּנּוּ; וְזֶה הוּאֵיל וְהַקֹּדֶשׁ הוּא, וּפָטוּר אֵתָּה תְּשַׁלֵּם לִי
הַכֹּל.

כה. מִי שֶׁהִיָּה חוֹפֵר בּוֹר בְּרָשׁוֹת הָרָבִים, וְנִפֹּל עָלָיו שׁוֹר וְהָרְגוֹ
בְּעַל הַשׁוֹר פָּטוּר; וְאִם מִתָּה הַשׁוֹר, נוֹטֵל בְּעַל הַשׁוֹר דְּמֵי שׁוֹרוֹ
מִיּוֹרְשֵׁי בְּעַל הַבוֹר.